

УДК 325.561.005

Оксана Бартків, Євгенія Дурманенко

Сутність та основні принципи організації виховної роботи у вищому навчальному закладі

На сучасному етапі розвитку вищої школи в Україні, що характеризується модернізацією змісту й технологій навчального процесу, актуальною є проблема організації виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Мета статті – розкрити сутність та основні принципи організації виховної роботи у ВНЗ, що досягається через розв'язання таких завдань: теоретичний аналіз понять організації виховної роботи, виховної діяльності; визначення специфіки організації виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі; характеристика основних принципів організації виховної роботи у ВНЗ.

У висновках узагальнено характерні ознаки організації виховної роботи у вищій школі та вимоги щодо її успішної реалізації.

Ключові слова: виховна робота, виховна діяльність, організація виховної роботи, організація виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап розвитку українського суспільства ставить перед вищими навчальними закладами завдання, пов'язані зі створенням нових

© Бартків О., Дурманенко С., 2013

умов для виховання особистості фахівця, з розвитком таких його якостей, як високий професіоналізм, активність, діловитість, заповзятливість, мобільність, почуття відповідальності, уміння працювати, приймати самостійні рішення, поважати працю, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні, розвивати культуру міжособистісного спілкування тощо. Розв'язання окреслених завдань можливе за умови ефективної організації виховної роботи у вищих навчальних закладах.

На питаннях принципово нових підходів до організації виховної роботи, насамперед у середовищі студентської молоді, яка в найближчому майбутньому складе серцевину інтелігенції, акцентовано увагу в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Законі України «Про вищу освіту», наказі МОН України № 636 від 07.07.2009 р. «Про Концепцію національного виховання студентської молоді», Законі України «Про освіту» та інших нормативних документах; наголошено, що орієнтація лише на освітній компонент призвела до «відходу значної частини студентів та викладачів від громадської діяльності, до масового згортання позанавчальної роботи у вищих закладах освіти» [8, с. 3]. Тому питання організації виховної роботи зі студентами – один з найактуальніших у педагогічній теорії та практичній діяльності вищих закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Проблеми виховної роботи зі студентами у вищій школі вчені розглядають у таких аспектах:

- теоретико-методологічні засади національного виховання (С. Карпенчук, Б. Ступарик, М. Стельмахович та ін.);
- теоретичні основи організації виховної роботи з молоддю (І. Бех, Л. Белова, О. Вишневський, М. Г. Стельмахович, Г. Троцко);
- аналіз виховної діяльності педагога (В. Безпалько, Я. Бурлака, О. Дубаснюк, В. Пікельна, С. Сисоєва, Г. Троцко);
- педагогічні умови організації позааудиторної виховної роботи у вищих закладах освіти (О. Винославська, К. Галацин, Т. Куриленко, Н. Ніколаєвський, І. Смирнов, І. Соколова, Т. Степура, І. Тарапов);
- діяльність куратора академічної групи (В. Базилевич, Н. Косарева, Л. Філінська та ін.);
- організаційні форми виховного впливу на особистість (О. Киричук, В. Кузь, В. Портних та ін.);
- соціологічне дослідження сучасного студентства як суб'єкта виховної роботи (В. Астахова, О. Вобик, Т. Старченко, О. Стоян, О. Якуба та ін.).

Однак меншою мірою вчені досліджують проблему організації виховної роботи зі студентами, її специфіку та вимоги щодо успішної її реалізації. Тому *мета статті* – розкрити сутність та принципи організації виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У листі МОН молодьспорт № 1/9-595 від 23.08.12 р. «Деякі питання організації виховної роботи» зазначено, що мета сучасного освітнього процесу – не лише сформувати потрібні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота, інтелектуально розвинену, духовно й морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе й навколишній світ. Тому навчальним закладам зміст виховної діяльності потрібно будувати відповідно до таких ключових ліній: ціннісне ставлення до себе; ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей; ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави; ціннісне ставлення до праці; ціннісне ставлення до природи; ціннісне ставлення до культури й мистецтва [4]. Саме ці положення взято нами за основу в організації виховної роботи зі студентами.

Поняття «організація» (англ. *organization*) походить від давньогрецького, яке означає внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи); сукупність процесів або дій, що забезпечують досягнення цілей системи [2]. Організації як *системі* притаманні такі ознаки: *цілісність* – передбачається, що система становить сукупність конкретних елементів із властивими лише їм властивостями й характером взаємозв'язку (у цьому значенні організація розуміється як структура); *подільність* – передбачається, що система допускає розподіл її на підсистеми й елементи, що, у свою чергу, мають системні властивості. Сама ж досліджувана система входить ширшу сукупність елементів, тобто в систему вищого рівня. Організація як *процес* є прояв суспільної

діяльності. Тому організувати – означає створити нову систему або покращити стан колишньої в процесі її функціонування відповідно до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що поняття «виховна робота» вчені трактують по-різному, а саме як:

– організацію різних видів діяльності (пізнавальної, трудової, естетичної, спортивної тощо); процес організації масових і групових форм роботи; систему виховних заходів (Л. Белова);

– особистісно-орієнтовану педагогічну взаємодію суб'єктів виховання, метою і мірою ефективності якої є особистісний і професійний розвиток молодшої людини, формування в неї рис громадянина своєї держави (І. Соколова);

– цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на створення позитивно-виховного середовища та організацію спільної життєдіяльності вихователів і вихованців, спрямовану на формування ціннісних орієнтацій, творчий розвиток особистості (Н. Якса).

Варто наголосити, що поряд із терміном «виховна робота» в педагогічних дослідженнях трапляється термін «виховна діяльність». Ґрунтовний аналіз визначених понять засвідчив, що в понять «робота» та «діяльність» є і спільні ознаки, а саме «дії», і відмінності: під час визначення поняття «робота» увага дослідника зосереджується саме на процесі [10, с. 434], тоді як поняття «діяльність», урахувавши мотив, мету, зміст, засоби, а також стан об'єктів, позиції суб'єктів, предмет та результат, завдяки структурному аналізу дає змогу здійснювати процес у запланованих діях [10, с. 85].

Зокрема, О. Дубасенюк визначає виховну діяльність як «взаємодію педагога-вихователя з вихованцями, яка спрямована на самостановлення, саморозвиток, самовиховання молодшої людини та реалізується через розв'язання численних виховних завдань, забезпечує формування особистісно, соціально значущих морально-етичних цінностей, норм та правил поведінки» [5, с. 131].

Сутність виховної діяльності як «інтерперсональний рівень виховання», змістову основу якого створюють потоки прямої інформації, що передаються вихованцеві, та зворотної, завдяки якій вихователь може керувати розвитком індивідуального досвіду особистості, визначає Б. Бітінас [1, с. 53]. Основу виховної діяльності, її конкретне вираження науковець убаचाє у виховних діях, змісті, методах, формах цієї діяльності. При цьому провідним виховним засобом виступає діяльність вихованців, завдяки якій формується особистий досвід – основа механізмів інтерналізації соціальних ідей, перетворення їх у зміст особистості, у домінанти їхньої життєдіяльності [1, с. 71].

Як цілісну динамічну систему взаємодії вихователя з вихованцями, спрямовану на передачу знань, умінь, суспільно-історичного досвіду, базових основ культури характеризує виховну діяльність А. Ліненко [7].

У свою чергу, як взаємозв'язок, систему й послідовність дій педагога, що спрямовані на досягнення поставленої мети через розв'язання численних виховних завдань розглядають виховну діяльність Г. Балл, І. Дмитрик, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Л. Спірін.

Організуючи виховну діяльність, за переконаннями Н. Щуркової, педагог має бути «стратегом», який володіє мистецтвом операцій, бачить кінцеву мету, може визначити основний напрям усієї системи, досягнути високих результатів. Дослідниця виокремлює однією з функцій виховної діяльності педагогічну підтримку особистості як увагу до її здатності розв'язувати особисті проблеми та сприяти активному напруженню фізичних і духовних сил у цей момент.

Інтегруючи два визначені поняття під *організацією виховної роботи у вищому навчальному закладі будемо розуміти комплекс заходів суб'єктів педагогічної взаємодії (професорсько-викладацького колективу; ректорату; заступника декана з виховної роботи; куратора студентської групи, студентської ради, студентської профспілки, самих студентів та ін.), спрямованих на розвиток високоморального, творчого, інтелектуального, конкурентно спроможного та культурного громадянина та фахівця.*

Погоджуючись із Н. Яксою, вважаємо, що викладач має добре володіти інструментарієм, за допомогою якого виховна робота буде реалізованою. Такими інструментами виступають певні вміння, форми, методи й засоби, досконале володіння якими забезпечує педагогові реалізацію цілей виховання, змістового наповнення діяльності [12, с. 269].

Так, стратегічною метою виховної роботи в сучасному вищому навчальному закладі є підготовка професійно й культурно орієнтованої особистості, яка відрізняється здатністю до професійної,

інтелектуальної та соціальної творчості, усвідомленням необхідності навчання та самовдосконалення впродовж усього життя. Домінантою всієї виховної роботи у вищому навчальному закладі є її національний характер як основа самовизначення українського народу й особистості українця.

З огляду на пріоритетні засади гуманістичної педагогіки, основним завданням у вищій школі є створення умов для саморозвитку, самовираження і самореалізації особистості.

Серед завдань системи виховної роботи у ВНЗ визначаємо:

– виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної, світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, фізичної та екологічної культури;

– створення необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури через залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, громадської, оздоровчо-спортивної, правоохоронної та ін.);

– збагачення естетичного досвіду студентів через участь їх у відродженні забутих та створення нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу, розвиток художніх здібностей студентів;

– формування «Я» – концепції людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самозавершеності;

– пропаганда здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотиків, викоринення шкідливих звичок.

У процесі виховної роботи зі студентами акцентуємо увагу на тому, що вона розкривається через єдність мети, змісту й способів досягнення результату.

Організація виховної роботи у вищому навчальному закладі відображає специфіку, характер й особистісно-орієнтоване спрямування суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студента, що виявляється в змісті та функціях їх виховної діяльності. У свою чергу, особистісно-орієнтований підхід передбачає варіативність, гнучкість форм і методів виховання, організацію і методичне забезпечення самовиховання студентів, високий рівень їхньої самодіяльності, використання самоврядування в студентських колективах. Важливим є створення соціально-виховного середовища завдяки вміль організації виховної і культурно-освітньої роботи, що потребує її постійного моніторингу, рівня вихованості студентів, виховних можливостей викладацького складу, громадських організацій, коригування змісту, завдань і методики виховного процесу для їх удосконалення [11, с. 237].

Під час організації виховної роботи у вищому навчальному закладі потрібно дотримуватися принципів, які ми наводимо в табл. 1.

Таблиця 1

Принципи організації виховної роботи у вищому навчальному закладі

Гуманізації	Передбачає створення гуманістичного, демократичного, розвивального й такого, що розвивається, виховного простору вищого навчального закладу, побудованого на суб'єкт-суб'єктних взаєминах. Гуманізація вимагає реалізації ідей співробітництва, взаєморозуміння між суб'єктами всіх рівнів навчального закладу, що ґрунтується на усвідомленні, прийнятті самоцінності кожної особистості, незалежно від її соціального, освітнього, вікового, майнового статусів.
Педагогічної підтримки, захисту й піклування	Зовні це виявляється як система спільних зі студентом (викладачем) дій щодо розв'язання його проблем – перешкод, конфліктів, гальмування і зняття негативних впливів оточення; внутрішньо – як реалізація загальнолюдських, особистісних цінностей, прийнятих на основі педагогіки міжособистісних взаємин, домінантності дружби, емпатії, співробітництва.

<p><i>Демократизації</i></p>	<p>Відкритість освітнього закладу, перехід до системи, у якій адміністрація, викладачі та студенти стають повноправними, зацікавленими партнерами навчально-виховного процесу ВНЗ; удосконалення педагогічних відносин, перехід до позицій співробітництва, взаєморозуміння, довіри, творчості. Принцип демократизації виховного простору означає забезпечення варіативності у виборі напрямів і способів виховної роботи; подолання відчуженості навчального закладу від проблем суспільства; відкритість і співробітництво (співтворчість) у розв'язанні актуальних студентських проблем та проблем усього вищого навчального закладу.</p>
<p><i>Культуровідповідності</i></p>	<p>Цей процес сприяє розвитку багатогранної палітри культури (точніше, культур) суспільства, його спільнот; сприяє культурному (і субкультурному) самовизначенню і культурній ідентифікації студента ВНЗ; будує освітнє середовище ВНЗ як мультикультурне й різнорідне без жодних культурних домінант; урешті, сприяє розкриттю особистісної культури кожного суб'єкта ВНЗ.</p>
<p><i>Виховання просвітницького патріотизму</i></p>	<p>Означає підвищення ролі громадянських функцій виховання: усвідомлювати відповідальність за благополуччя суспільства, у якому живеш, відповідальність за гуртожиток, факультет, інститут, район, місто. Причому ця відповідальність має бути усвідомленою і перетворювальною, заснованою на гордості за істинні цінності свого факультету, навчального закладу, на вивченні історії, традицій малої і великої Батьківщини.</p>
<p><i>Продуктивності</i></p>	<p>Має за мету організацію виховного процесу для розвитку та збагачення власного і особистісного, і професійного досвіду студентів, створення особистої «Я-концепції» їхнього життєвого розвитку.</p>
<p><i>Соціалізації процесу виховання</i></p>	<p>Процес навчання студентів у вищому навчальному закладі – черговий, законмірний етап соціалізації, що характеризується подальшим розвитком особистості студента у взаємодії з навколишнім макро-, мікро- і мезосередовищем; тривалим процесом засвоєння і відтворення соціальних норм та культурних цінностей, а також саморозвитком і самореалізацією у відповідному освітньо-виховному просторі.</p>

Серед основних напрямів виховної роботи у вищому навчальному закладі виокремлено такі, як формування світогляду та ціннісної свідомості особистості; естетичне, етичне, громадянське, патріотичне, естетичне, трудове, фізичне та екологічне виховання та ін.

Організація виховної роботи у вищому навчальному закладі передбачає безпосереднє планування та проведення тих чи тих виховних заходів. Тому всі зазначені суб'єкти планують свою роботу посеместрово, підбиваючи її підсумки наприкінці навчального року з відповідними висновками щодо дальшого покращення виховної роботи в університеті на наступний період.

Конструктивними в нашому дослідженні є обґрунтовані О. Дубасенюк теоретичні та методичні основи виховної діяльності педагога та її компоненти. Так, авторка визначила такі етапи виховної діяльності: діагностичний, проєктувально-цільовий, організаційний, стимулювально-спонукальний, контрольно-оцінювальний; прояви педагогічної культури вчителя-вихователя: професійно-етичної, особистісно-професійної, суспільної. На кожному з етапів реалізується певний компонент виховної роботи [5].

Результативність у виховній роботі залежить від сукупності взаємообумовлених програм і дій суб'єктів її реалізації, спрямованих на досягнення виховної мети конкретної особистості, а також різних соціальних інститутів, які реалізують програми в межах заданого виховного простору. Педагогічним критерієм ефективності виховної роботи є зміни в особистості.

Виховна робота у вищому навчальному закладі може бути реалізована на таких рівнях: соціетарному (суспільному, охоплює вплив на особистість із боку всього суспільства), інституалізованому (адміністративному, на якому виховання здійснюється в межах певного навчально-виховного закладу), інтерперсональному (педагогічному, який характеризується способами індивідуального чи групового виховного впливу на студентів), інтраперсональному (самоуправлінському, на якому здійснюється самовиховання особистості) [3, с. 154].

Зрозуміло, що найбільший педагогічний ефект можна отримати за умови узгодженості впливів на всіх визначених вище рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у процесі наукового пошуку ми визначили характерні ознаки виховної роботи у вищому закладі освіти: керованість, цілісність компонентів, інтегративність, функціональна розвиненість та динамічність розвитку, творчий характер взаємодії учасників виховного процесу; наявність об'єктивних (соціальні, матеріально-технічні) та суб'єктивних умов її організації (знання, уміння та навички суб'єктів виховання, позитивна мотивація спільної діяльності).

Організація виховної роботи передбачає дотримання таких принципів, а саме: гуманізація; педагогічна підтримка, захист і піклування; демократизація, культуровідповідність просвітницького патріотизму, продуктивності, соціалізація процесу виховання.

Гуманізація навчально-виховного процесу, його центрація на всебічному розвитку особистості студента, створення оптимальних умов для її самовизначення та самореалізації передбачає перехід у виховній роботі до суб'єкт-суб'єктної взаємодії. У системі «педагог–студент» виникають якісно нові зв'язки, члени якої стають співавторами педагогічних взаємин, унаслідок чого створюються нові можливості для всебічного розвитку, самотворення, самоактуалізації особистості.

Подальшого наукового дослідження потребують питання моніторингу організації виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Джерела та література

1. Битинас Б. П. Введение в философию воспитания / Б. П. Битинас. – М. : Центр духовных ценностей. 1996. – 141 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : [б. в.], 2001. – 1440 с.
3. Гинцинский В. И. Основы теоретической педагогики : учеб. пособ / В. И. Гинцинский. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та. 1992. – 154 с.
4. Деякі питання організації виховної роботи/ Лист МОН молодьспорт № 1/9-595 від 23.08.12 р.
5. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. – К., 1996. – 444 с.
6. Курлянд З. Н. Сутність процесу виховання. Лекції з педагогіки : навч. посіб / З. Н. Курлянд. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ін-т ім. К. Д. Ушинського, 1999. – 192 с.
7. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї / А. Ф. Ліненко. – Одеса : ОКФА, 1995. – 78 с.
8. Соколова І. В. Організація виховної роботи на філологічних факультетах вищих закладів освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. В. Соколова ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1999. – 22 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
10. Шапар В. Психологічний тлумачний словник / Віктор Борисович Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
11. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания : учеб. пособие. – СПб. : Питер, 2005. – 366 с.
12. Якса Н. В. Основы педагогических знаний : навч. посіб. / Н. В. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с.

Баргків Оксана, Дурманенко Євгенія. *Сущность и главные принципы организации воспитательной работы в высшем учебном заведении.* На современном этапе развития высшей школы в Украине, которая характеризуется модернизацией содержания и технологий учебного процесса, актуальной является проблема организации воспитательной работы в высшем учебном заведении.

Цель статьи – раскрытие сущности и основных принципов организации воспитательной работы в вузе, что достигается путем решения таких задач: теоретический анализ понятий организации воспитательной работы, воспитательной деятельности; определение специфики организации воспитательной работы в современном вузе; характеристика основных принципов организации воспитательной работы в вузе.

В заключении обобщены характерные признаки организации воспитательной работы в высшей школе и требования по ее успешной реализации.

Ключевые слова: воспитательная работа, воспитательная деятельность, организация воспитательной работы, организация воспитательной работы в высшем учебном заведении.

Bartkyv Oksana, Durmanenko Evgeniya. The Essence and the Basic Principles of Educational Work in Higher Education. At the present stage of development of higher education in Ukraine, which is characterized by the modernization of content and technology training process, the actual problem is the organization of educational work in higher education.

The aim of the article is to outline the nature and fundamental principles of educational work at the university, which is achieved by solving the following tasks: theoretical analysis of the concepts of the organization of educational work, educational activities, identifying the specific organization of educational work in contemporary higher education, the characteristics of the basic principles of educational work in higher school.

In conclusion Common characteristics of educational work in higher education and the requirements for its successful implementation are generalized.

Key words: education work, educational activities, organization of educational work, the organization of educational work in higher education.

Стаття надійшла до редколегії
20.06.2013 р.